

Hettieten hakten heilige kalender uit

Als je, zoals de Hettieten, 165 festivals per jaar hebt, is kennis over de tijd heel belangrijk. 3.000 jaar oude reliëfs blijken een kalender.

Door onze medewerker
Theo Toebosch

AMSTERDAM. Het Hettitische heiligdom Yazilikaya, dat tegenwoordig op de Unesco Werelderfgoedlijst staat, werd ruim drieduizend jaar geleden gebruikt als maankalender. Het heiligdom, in Centraal-Anatolië, bestaat uit in de rotsen uitgehakte reliëfs. Die dienden om de dagen, maanmaanden en zonnejaren bij te houden, en ook om vast te stellen wanneer een schrikkelmaand ingevoerd moest worden. Dat concluderen geoarcheoloog Eberhard Zangger, voorzitter van de Luwian Studies Foundation, en archeoastronoom en archeoloog Rita

Gautschy van de universiteit van Basel in een artikel in het wetenschappelijke tijdschrift *Journal of Skyscape Archaeology*.

Yazilikaya werd in de tweede helft van de dertiende eeuw voor Christus gebouwd bij de Hettitische hoofdstad Hattusa, 150 kilometer ten oosten van de moderne Turkse hoofdstad Ankara. Opdrachtgever was koning Tudhaliya IV, een van de laatste vorsten van het Hettitische koninkrijk. Dat koninkrijk was tussen 1700 en 1200 voor Christus een grootmacht in Anatolië. In twee natuurlijke 'rotskamers' op een terrein van ongeveer vijftig bij tachtig meter liet de koning mensen, goden, dieren en mythische figuren afbeelden.

Het heiligdom is al sinds 1834 bij Europese wetenschappers bekend, maar de precieze functie was nog steeds niet duidelijk. De een dacht dat de plek het graf van Tudhaliya IV bevatte, een ander dat er kroningen of bepaalde rituele feesten plaatsvonden,

en de Duitse archeoloog Jürgen Seeher, van 1994 tot 2006 leider van de opgravingen van Yazilikaya, hield het erop dat op de plek het nieuwjaarsfeest werd gevierd.

De Hettieten hadden 165 festivals per jaar en daarom was het handig om de dagen precies bij te houden, aldus Zangger en Gautschy. Volgens hen ge-

De reliëfs in Centraal-Anatolië zijn uitgehakt in twee 'rotskamers'

beurde dat met behulp van de 64 reliëfs in wat bekendstaat als Kamer A. Ze onderscheiden vier groepen reliëfs, die vroeger op ooghoogte waren. De eerste, op de westmuur bij de ingang, bevat twaalf identieke mannelijke goden en dient volgens Zangger en Gautschy om de twaalf maan-

maanden te tellen, waarschijnlijk door bij het 'actuele' reliëf een stok te zetten. Onder de reliëfs zit in ieder geval een soort stenen plank waartussen zo'n stok geklemd zou kunnen worden.

Daarna volgt een groep van dertig godheden om de dagen van een maanmaand, die 29 of 30 dagen telde, bij te houden. Dat gebeurde van rechts naar links, de baan van de maan volgend. Om de maankalender gelijk te laten lopen met de seizoenen moest ongeveer iedere drie jaar een schrikkelmaand worden ingevoegd.

De oostelijke muur toont nu nog zeventien vrouwelijke godheden, maar Zangger en Gautschy denken dat het er oorspronkelijk negentien waren. Van een is op de muur alleen nog een hiëroglief over en een ander is in 1945 in de buurt gevonden en staat nu in een nabijgelegen museum. Als de groep inderdaad uit negentien reliëfs bestond, kan hij zijn gebruikt om een negentienjarige zonnecyclus te mar-

keren: de Hettieten hadden een vrouwelijke zonnegod, en negentien zonnejaren is precies de tijd die nodig is om een zon- en maankalender gelijk te laten lopen. Die kennis bestond toen ook al in Mesopotamië en China.

De laatste groep van vijf godheden, recht tegenover de ingang, had volgens de onderzoekers alleen een religieuze functie.

Kamer B bevat ook een groep van twaalf identieke goden waarmee waarschijnlijk de twaalf maanmaanden werden bijgehouden. Omdat de kamer is gericht op het noorden en je vanuit een bepaalde positie een rotspunt precies in het noorden ziet, menen Zangger en Gautschy dat de ruimte als sterrenklok is gebruikt voor precieze tijdmeting.

De nieuwe interpretatie vult volgens het tweetal andere interpretaties mooi aan - zoals dat in Yazilikaya rituele feesten en het nieuwjaarsfeest werden gehouden.



Het heiligdom Yazilikaya: helemaal links de westmuur van Kamer A met twaalf identieke goden; rechts de zonnegod. Rechterfoto: reliëf van opdrachtgever koning Tudhaliya IV.